

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи експертиз та досліджень при здійсненні митного контролю

Тема 1. Поняття, об'єкти, предмети митної експертизи

Серед основних складових митного контролю в різноманітних його проявах є митна експертиза. Часто виникає ситуація, коли потрібно визначити відповідність митної вартості, зазначеної в декларації фактичним показникам об'єкта, визначити хімічний та технічний склад тощо. Тому в практиці Державної митної служби України (ДМСУ) постійно використовують підрозділи митної експертизи. Експертиза є основним засобом підвищення якості товарів, недопущення постачання в торговельні підприємства фальсифікованих товарів, удосконалення їх асортименту. В кожній демократичній державі вона сприяє зміцненню законності та правопорядку.

На практиці давно відома бухгалтерська, лікарська, математична експертиза. Термін **експертиза щодо товару** або партії товару є більш новим поняттям, яке застосовується здебільше в діяльності торгово-промислових палат та науково-дослідних лабораторіях Міністерств охорони здоров'я, органів захисту прав споживачів.

"Експертиза" (від лат. expertus — дослідний) — це дослідження будь-якого питання чи об'єкта, яке вимагає спеціальних знань, з наданням мотивованого висновку.

Таким чином, **товарознавча експертиза** - це дослідження якості (споживчих властивостей, нешкідливості, харчової цінності тощо), кількості та відповідності умовам нормативної документації, умовам договору (контракту) партії (або окремого) товару з поданням мотивованого, об'єктивного (незалежного), кваліфікованого висновку.

Митна експертиза — це спеціальне науково-практичне дослідження, яке проводиться експертом з метою вирішення задач митної справи.

При здійсненні експертизи в митній справі вирішується цілий комплекс загальних задач фіскального, контрольного, економічного, правоохоронного, статистичного і захисного характеру.

Одночасно з поняттям митна експертиза, часто використовують **митну діагностику**. Через відсутність фахових знань та недостатньої кількості інформації ці поняття часто ототожнюють, хоча їх зміст відрізняється. Діагностика у перекладі з грецької мови – здатність розпізнавати, ідентифікувати. Діагностику в митній справі розглядають як збір інформації про об'єкт митного огляду та визначення його стану. Результуючим показником діагностики є отримання даних щодо доцільності митної експертизи згідно з існуючими нормами митного законодавства. Отже, експертиза є складовою частиною діагностики, індикатором доцільності провадження адміністративних дій. Загалом, митну експертизу можна тлумачити у двох аспектах. За першим з них – це є дія державних службовців (митних експертів), згідно з

нормами чинного законодавства, що ґрунтується на виконанні ними службових обов'язків. Серед основних нормативних документів, що регламентують їх діяльність, можна виділити: Конституцію України [7], Митний кодекс України [4], а також інші нормативні акти.

Другий аспект – це наукова діяльність, метою якої є надання обґрунтованого висновку щодо об'єкта дослідження відповідно до запиту митних органів У роз'ясненнях до Митного кодексу України законотворці пов'язують призначення митної експертизи з виконанням таких завдань: проведення лабораторних досліджень, експертиз, прийняття рішень про класифікацію товарів згідно з УКТ ЗЕД для забезпечення здійснення митного контролю; проведення науково-дослідних робіт у сфері експертного забезпечення діяльності митних органів у межах питань, віднесених до компетенції митної служби; керівництво діяльністю експертних підрозділів; забезпечення організації підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації експертів за напрямками досліджень [10].

Досить часто термін "експертиза" ототожнюють з терміном "*контроль*", що є не виправданим і необґрунтованим. Чим же відрізняються ці терміни?

По-перше, контроль повинні здійснювати особи, які мають право на контрольні функції за своїм службовим положенням або одноразово уповноважені установою, яка має на це право. У той же час експертизу здійснюють нейтральні особи які не зацікавлені у наслідках справи, які не зв'язані службовими відносинами і не залежні від зацікавлених сторін.

По-друге, якщо контролю, як правило, піддають всю продукцію (що виготовляється, яка знаходиться на складі, або отриману), то експертиза стосується тільки тієї продукції, яка при прийманні, на думку отримувача, виявилась недоброякісною і (або) такою, що не відповідає умовам договору, а також продукція, із-за якості якої виникла суперечка сторін: постачальника (продавця), отримувача (покупця), третьої сторони (транспортної організації).

По-третє, особи, які здійснюють контроль, зобов'язані приймати рішення і давати розпорядження про заборону випуску, вивантаження або реалізацію окремих видів товарів, у той час, як експерт не може приймати навіть адміністративні рішення і давати будь-які вказівки щодо подальшої долі товару.

Метою експертизи є проведення аналізу і оцінки якості товару для виявлення його відповідності нормативним документам, ідентифікації та фальсифікації.

Завданнями експертизи є:

- - проведення експертизи кількості і якості товарів з визначенням відповідності даним товаросупровідної та нормативної документації;
- - проведення ідентифікації товару з визначенням ступеня його придатності до споживання; відповідності виду, різновиду, найменуванню, градації за якістю;
- - визначення відповідності упакування, маркування передбаченим вимогам нормативної документації, контрактів;

- - відповідність товару штриховому коду, коду товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД);
- - визначення країни походження товару;
- - визначення відповідності якості і вартості товару;
- - аналіз отриманих даних під час експертизи, їх оцінка, складання висновку.

Експертиза проводиться експертами митних лабораторій та інших установ або окремими спеціалістами, які призначаються посадовою особою митного органу, в провадженні якої знаходиться справа про порушення митних правил.

Об'єктами є матеріалізовані джерела інформації:

товари і предмети, що переміщуються через кордон, а також їх проби, відібрані для дослідження;

об'єкти контрабанди і порушення митних правил;

товаросупровідні документи (митні, нормативні, фінансові), що використовують при митному оформленні і контролі.

Предметом митної експертизи є загальні проблеми митної справи та конкретні факти та обставини процедури митного контролю

При проведенні експертизи товарів, дослідженні їх властивостей і показників якості, які впливають на їх формування, в товарознавчій та експертній практиці використовується така **термінологія**:

- - *товар* — будь-яка річ, що на момент надходження в обіг повинна бути виокремлена з-поміж інших за визначальними ознаками для конкретного договору купівлі-продажу;

- - *номенклатура товару* — сукупність усіх асортиментних груп товарів та товарних одиниць, що пропонуються для продажу конкретним суб'єктом ринку;

- - *вимоги до товару* — сукупність якісних і кількісних характеристик товару, які відображають уявлення його споживачів про необхідну цінність товару у разі використання його за призначенням, у встановлених умовах обігу і споживання;

- - *властивість товару* — об'єктивна особливість товару, яка проявляється у сфері товарного обігу, споживання або експлуатації;

- - *споживна властивість товару* — властивість товару, яка обумовлює його корисність і здатність задовольняти потреби споживачів і проявляється в процесі споживання;

- - *асортимент* — набір товарів різних груп, підгруп, видів і різновидів, що об'єднуються за певною споживною, торговою або виробничою ознакою для характеристики товарної маси в різних умовах;

- - *експертна оцінка* — сукупність операцій з вибору комплексу або одиничних характеристик споживчих товарів, визначення їх дійсного значення і підтвердження експертами відповідності їх встановленим вимогам;

- - *якість продукції* — сукупність властивостей і характеристик продукції (послуг), які надають продукції або послугам здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби;

- - *якість виготовлення (експлуатації)* — сукупність властивостей процесу виготовлення продукції, від яких залежить відповідність процесу і його результатів установленим вимогам;
- - *сорт* — градація товару певного виду за одним або декількома показниками якості, встановлена нормативними документами;
- - *партія продукції (товару)* — визначена кількість товару одного виду, типу, сорту, виробленого або пред'явленого водночас;
- - *еталон товару* — зразок товару для порівняння з аналогічним за призначення та виглядом екземпляром;
- - *зразок товару* — одиниця товару, яку вибирають для демонстрування, ознайомлення, порівняння з еталоном, контролю, аналізу, випробування, оцінювання якості;
- - *проба* — визначена кількість продукції або товару, взятого для проведення аналізів. Розміри, правила і методи її відбору, а також правила проведення аналізів установлюються стандартами, інструкціями та іншими нормативними документами;
- - *виїмка* — визначена кількість продукції або товару, відібраного за один прийом спеціальними інструментами і призначена для складання вихідного зразка;
- - *вихідний зразок* — зразок, складений з усіх виїмок, відібраних з різних місць однієї партії товару, який безпосередньо підлягає дослідженням (випробуванням);
- - *середній зразок* — частина вихідного зразка, відібрана згідно нормативного документа і призначена для дослідження;
- - *недолік товару* — будь-яка невідповідність товару вимогам нормативних документів, умовам договорів або вимогам, які пред'являють товару, а також невідповідність товару, яку про нього надав виробник;
- - *товарний вигляд продукції* — зовнішній стан продукції, який відповідає вимогам нормативної документації щодо реалізації у сфері обігу;
- *нестандартний товар* — показники, які характеризують його, виходять за межі норм (волога, розміри вище встановленої норми). Термін "нестандартний" слід застосовувати до товару, показники якості якого виходять за межі норми. Наприклад, здоровий, якісний плід, але за розміром він менший від встановленого; тара, виготовлена із доброякісного матеріалу, але більшого розміру.
- *несортний товар* — невідповідність показників якості товару мінімальним нормам, які встановлені нормативною документацією, внаслідок чого він не може бути віднесений до найнижчого сорту;
- - *брак товару* — товар, показники якості якого не відповідають нормативним і який не може використовуватися за своїм призначенням;
- - *забраковано* — результат експертизи (контролю) якості товару, яким визначається неможливість його використання за своїм призначенням;
- - *робочий журнал* — робочий журнал експерта для записів результатів експертизи.

Досліджуючи будь-яку партію товару, експерт обов'язково працює з різноманітними **документами**, які відносяться до неї. Окрім транспортних документів (вантажних, авіа- та інших накладних) у першу чергу експерт повинен оцінити правильність складання, відповідність фактичному стану і насиченість документів, які засвідчують якість товару. Поки в Україні відсутня єдина форма сертифіката якості товару, тому експерти досить часто зустрічаються з сертифікатами, які оформлені без врахування специфіки товару, критеріїв його нешкідливості та повноти відповідності споживчим вимогам.

Визначення **основних супровідних документів щодо якості партії товару**, які можуть (і повинні) бути надані експерту для його роботи.

Сертифікат якості — документ, що засвідчує якість товару. Видається відповідними компетентними органами, лабораторіями як в країні-експортері, так і в країні-імпортері. За умовами контракту сертифікат якості може видаватися фірмою-виготовлювачем і в ідеалі повинен містити таку інформацію:

- найменування і адресу виготовлювача (продавця, постачальника), повну назву товару (з урахуванням усіх специфічних особливостей товару, у тому числі сорту, марки тощо);
- характеристику всіх основних показників якості, які регламентуються відповідною нормативною документацією, з обов'язковим зазначенням параметрів нешкідливості, специфічних властивостей, у тому числі, якщо необхідно, призначеність (наприклад, для дієтичного харчування);
- повний перелік рецептурних компонентів;
- технологічну схему та основні режими виготовлення;
- строк виготовлення і зберігання, спосіб використання або доведення до готовності;
- кількість товару в партії;
- найменування транспортного і споживчого упакування;
- номер відповідної документації, яка регламентує властивості товару у країні-виготовлювачі;
- найменування установи, яка оформила і завірила сертифікат якості.

Сертифікат відповідності - документ, що засвідчує відповідність товару вимогам певних стандартів та норм. Видається органами Держстандарту України як результат проведення сертифікаційних заходів.

Сертифікат походження - документ, що вказує з якої країни експортується товар. У міжнародній торгівлі вважається за необхідне наявність в пакеті документів, які супроводжують продовольчий товар, різних видів карантинних посвідчень.

Ветеринарне посвідчення пред'являється митниці при ввезенні живої худоби, продукції її переробки і свідчить про те, що товар вивозиться із місць, де відсутні гостроінфекційні хвороби і худоба пройшла необхідну обробку.

Санітарне посвідчення також необхідне на митниці при ввезенні плодів, овочів, фруктів, тютюну-сирцю та інших товарів і засвідчує, що товари не заражені шкідниками, хворобами і походять із епідеміологічно благополучних районів.

Якщо виникли будь-які неузгодженості під час транспортування, які можуть вплинути на якість або кількість товару, зацікавлена сторона повинна вимагати складання *комерційного акта* - документа, який фіксує розміри, характер нестачі, пошкоджень, псування вантажу у процесі транспортування. Він є підставою для пред'явлення отримувачем вантажу претензій транспортній організації про компенсацію збитків. Слід зазначити, що комерційний акт не складається, якщо нестача або надлишок товару знаходяться у межах норм природної нестачі. Акт експертизи не може замінити комерційний акт і є, якщо він складався, додатком до останнього.

На сьогодні, **незалежні товарознавчі експертизи** здійснюються у Торгово-промисловій палаті України, Центрі метрології і стандартизації Держстандарту України, структурах Міністерства охорони здоров'я України, державних структурах із захисту прав споживачів, деяких громадських установах, діяльність яких пов'язана з дослідженням якості товарів.

Іноді необхідність отримання незалежної думки спеціаліста з товарознавства виникає у таких установах, як санітарно-епідеміологічні служби, міськвиконкоми, районні органи влади тощо.

Експертними організаціями, які уповноважені проводити перевірку кількості і якості товарів, є:

- 1. Торгово-промислова палата України (ТППУ) і її регіональні центри.
- 2. Державний комітет України по стандартизації, метрології та сертифікації.
- 3. Державний комітет Санітарно-епідеміологічного нагляду України і його регіональні центри.
- 4. Державний комітет у справах захисту прав споживачів.
- 5. Громадські установи, діяльність яких пов'язана з контролем якості.
- Експертом може виступати особа, яка має відповідні знання, обов'язково досвід роботи з того питання, для дослідження якого вона залучається.